

Степанова А. М.

Київський національний торгово-економічний університет

ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ

Резюме

Статья посвящена вопросам формирования эффективной системы государственного финансового регулирования экономики в современных условиях. Обоснованы перспективные направления совершенствования бюджетно-налогового и монетарного регулирования. Определена целесообразность проведения институциональных изменений финансовой политики. Установлена необходимость формирования финансовой стратегии государства, которая должна базироваться на приоритетах социально-экономического развития.

Ключевые слова: государственное финансовое регулирование экономики, финансовая политика, финансовая система, бюджетное регулирование, монетарное регулирование, налоговое регулирование.

Stepanova G. M.

Kyiv National University of Trade and Economics

PRIORITIES OF PUBLIC FINANCIAL REGULATION

Summary

The article is aimed to set of questions of formation the efficient system of public financial regulation at the present economic conditions. Fiscal and monetary priorities have been revealed. The author focuses on expediency to provide the institutional changes in financial policy mechanism. Nowadays it is vital to create the state financial strategy, which should base on priorities of social and economic development.

Keywords: public financial regulation of economy, financial policy, financial system, budgetary regulation, monetary regulation, tax regulation.

УДК 368.941

Тулай О. І.

Тернопільський національний економічний університет

СУСПІЛЬНА РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

Досліджено сучасний стан і проблемні аспекти функціонування державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Обґрунтовано, що пріоритетним напрямом цього виду соціального страхування є вдосконалення організації профілактичних заходів, спрямованих на зниження ризиків виробничого травматизму і професійних захворювань. Підкреслено, що в державі необхідно створити такі умови, які дадуть змогу працедавцям отримувати вигоди від інвестицій у розвиток людського потенціалу та безпеку праці, а працівникам – дбати про своє здоров'я і бути відповідальними у разі нещасного випадку чи професійного захворювання.

Ключові слова: державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, професійний ризик, нещасний випадок, виробничий травматизм, фінансові ресурси.

Постановка проблеми. Виникнення і розвиток соціального страхування має досить тривалий історичний період. Сьогодні соціальне страхування є невід'ємною соціальною складовою кожної розвинутої країни. Система соціального страхування є сформованим соціальним інститутом, оскільки відносини між його суб'єктами, у ролі яких виступають держава і споживачі послуг соціального страхування, набувають стійкого характеру завдяки регламентації їх діяльності, а сама ця система є престижною, матеріально-технічно забезпеченою та володіє механізмом послідовного здійснення операцій страхування та захисту населення від соціальних ризиків. Її ефективне функціонування сприяє підвищенню якості життя людей, що виступає чинником подальшого розвитку суспільства [1, с. 320–321]. Інститут соціального страхування є тим фінансовим інструментом, за допомогою якого вирішується широке коло соціальних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у дослідження даної проблематики

зробили О. Гаманкова, В. Лопаків, В. Нікітіна, М. Шаварина, Н. Шаманська, С. Шимків, С. Юрій [1–4] та ін. Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання функціонування соціального страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання та його ролі у відтворенні людського потенціалу

Мета статті полягає у розкритті ролі та значення державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань у контексті ідеології сталого людського розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах соціальне страхування необхідно розглядати як базовий інститут сталого людського розвитку, у центрі якого знаходиться людина та її потреби, якість задоволення котрих впливає на соціальний, економічний та екологічний розвиток держави [4, с. 16]. В Україні під загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням розуміють систему прав, обов'язків

і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом. Залежно від страхового випадку виділяють такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування, як: пенсійне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; медичне страхування; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; страхування на випадок безробіття та інші види страхування, передбачені законами України [5].

Протягом останніх років в Україні триває вдосконалення законодавчої бази з питань соціального страхування загалом та модернізуються організаційно-економічні механізми його функціонування. Так, до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28 грудня 2014 р. [6] вирішення завдань загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні було покладено на Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Пенсійний фонд України.

Прийняття вищезазначеного законодавчого акта внесло суттєві корективи в систему інституційного забезпечення загальнообов'язкового державного соціального страхування України. Так, було передбачено об'єднання Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Відповідні зміни було внесено до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Страховиком із таких видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, як тимчасова втрата працездатності, нещасний випадок на виробництві чи професійне захворювання, що спричинило втрату працездатності, медичне страхування, визнано Фонд соціального страхування України.

На нашу думку, реалізація ідеї об'єднання Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності і Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в одній установі з можливим наступним доповненням медичним страхуванням дасть змогу скоротити витрати адміністративного характеру, підвищити якість обслуговування громадян і впорядкувати надання застрахованим особам матеріального забезпечення та соціальних послуг за відповідними категоріями: зайняте населення (Фонд соціального страхування України); безробітне населення (Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття); непрацездатне населення (Пенсійний фонд України).

Фонд соціального страхування України розпоряджається фінансовими ресурсами, що формується з різних джерел, у межах затвердженого Кабінетом Міністрів України бюджету (рис. 1). До завершення процедури реорганізації системи

загальнообов'язкового державного соціального страхування, пов'язаної з утворенням Фонду соціального страхування України та його робочих органів, відповідні функціональні обов'язки та завдання виконують Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Соціальне страхування професійних ризиків (нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань) – це система, сформована переважно під впливом соціальних і гуманітарних чинників. Із методологічного погляду нещасний випадок на виробництві є ризиком, імовірність настання якого зумовлена сукупністю чинників об'єктивно-суб'єктивного характеру, а професійне захворювання – ризиком, що виникає на основі певних закономірностей.

Нещасний випадок має негативні наслідки для здоров'я та життя людини, спричинені

Рис. 1. Склад доходів і видатків Фонду соціального страхування України

Джерело: складено автором на основі [7]

зовнішніми чинниками. Загалом нещасні випадки характеризують і класифікують за такими ознаками: 1) залежно від чисельності потерпілих осіб (одна людина чи група людей); 2) залежно від рівня шкоди, нанесеної здоров'ю людини (без втрати працездатності, з короткотерміною втратою працездатності, з тривалою чи сталою втратою працездатності, смерть потерпілого); 3) залежно від зв'язку з виробництвом (пов'язані з виробництвом і не пов'язані з виробництвом).

Ризики виробничого травматизму і професійних захворювань пов'язані із загрозою втрати працездатності (повної або часткової) за місцем роботи. Для компенсації нанесених здоров'ю та життю працівника збитків здійснюється матеріальна оцінка останніх. Особи, котрі втратили працездатність унаслідок впливу зазначених ризиків, отримують відповідні пенсії чи інші компенсаційні виплати, що забезпечують їм певний рівень життя та можливість проходження реабілітації. Якщо нещасний випадок на виробництві призвів до смерті потерпілої особи, допомога виплачується членом його сім'ї.

Водночас існуючі на виробництві ризики створюють небезпеку не лише для працівника, але й для суспільства в цілому. За рахунок виробничого травматизму і професійних захворювань збільшується чисельність осіб з обмеженими можливостями, що негативно позначається насамперед на ринку праці, тому суспільство зацікавлене у збереженні здібностей і трудових навичок працівника. У цьому також повинні бути зацікавленими кожен працедавець і безпосередньо сам працівник. Однак сучасні реалії свідчать про те, що на багатьох вітчизняних підприємствах використовується застаріле обладнання, не проводяться ефективні заходи стосовно забезпечення безпечних для здоров'я і життя людини умов праці, не дотримуються вимоги щодо охорони праці. У результаті працедавець економить на профілактичних заходах, працівники ризикують здоров'ям і життям, а держава втрачає людський потенціал. Високий рівень професійних захворювань зазвичай спостерігається у тих сферах економіки, які характеризуються шкідливими умовами праці та наявністю різноманітних хімічних, біологічних, фізичних, психофізіологічних факторів, що можуть призвести до професійного захворювання.

Високі досягнення розвинутих зарубіжних країн у сфері соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань є позитивним наслідком тривалого історичного періоду. Так, стрімке зростання чисельності найманих працівників і виробничого травматизму наприкінці XVIII – початку XIX ст. у Німеччині стало першопричиною того, що питання відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та життю працівника в результаті його трудової діяльності, постало набагато раніше, ніж проблеми, пов'язані з необхідністю запровадження пенсійного чи медичного страхування. В Англії у зв'язку з активним розвитком залізничного транспорту та збільшенням рівня травматизму як серед пасажирів, так і серед працівників, у 1849 р. розпочала функціонування страхова компанія, метою діяльності якої було страхування від нещасних випадків на залізниці [2, с. 16]. Стосовно України, то ще в 1899 р. було створене Товариство взаємного страхування робітників і ремісників від нещасних випадків. Пізніше в Одесі в 1905 р. розпочало діяльність Чорноморське товариство взаємного страхування судновласників від

нешасних випадків, що охоплювало порти Чорного та Азовського морів [3, с. 134].

Сьогодні питання державного соціального захисту щодо небезпечних та шкідливих умов праці знаходиться в центрі уваги як працедавців, так і найманих працівників, адже за даними Міжнародної організації праці, від травматизму на виробництві та професійних захворювань щорічно у світі помирає 2–2,5 млн. осіб та сотні людей втрачають працездатність [8]. Разом із тим імовірність настання ризику у сфері страхуванні від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань може суттєво відрізнитися залежно від виду економічної діяльності. Водночас позитивним є те, що в Україні кількість професійних захворювань в останні роки зменшилася майже на 36% – із 2 752 випадків у 2014 р. до 1 764 у 2015 р. [9].

У сучасних умовах формування засад сталого людського розвитку необхідно стимулювати працедавця вкладати кошти в охорону праці шляхом установлення прямої залежності між розміром страхових внесків та показниками рівнів нещасних випадків, професійних захворювань і загального стану здоров'я працівників підприємства. Основним завданням має бути попередження нещасних випадків, професійних і загальних захворювань, адже лікування та відновлення втраченого здоров'я є довгим, дискомфортним та набагато дорожчим процесом, аніж профілактика.

Сьогодні суб'єкти господарювання, які використовують екологічно чисті технології виробництва, дотримуються вимог щодо охорони праці та дбають про здоров'я своїх працівників, знаходяться в однакових умовах з підприємствами, які на практиці сповідають протилежні принципи роботи.

Разом із цим законодавчі заходи щодо збереження здоров'я працівників несуть винятково компенсаційний характер і, по суті, не зорієнтовані на збереження здоров'я людей. Радше навпаки, така ситуація спонукає працівника до виконання трудових обов'язків у шкідливих і небезпечних умовах. Водночас поведінка працівника, який добре ознайомлений із такими умовами своєї праці, є неприпустимою і безвідповідальною по відношенню до власного здоров'я та життя. Стосовно суспільства це є демонстрацією безвиході, яку відчуває людина на даний період свого життя, тому надзвичайно важливою є роль Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, діяльність якого

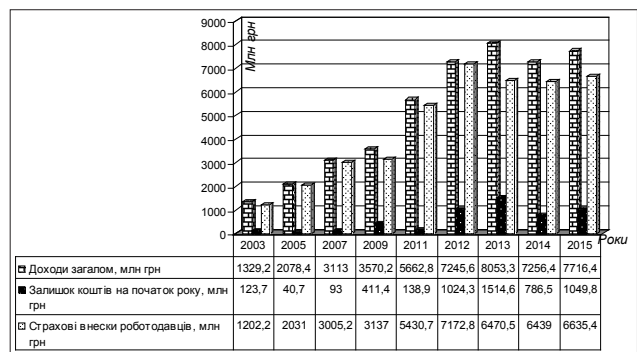

Рис. 2. Динаміка доходів бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України

Джерело: побудовано автором на основі даних [10]

спрямована на запобігання нещасним випадкам, усунення загрози здоров'ю працюючих осіб, що виникла внаслідок неналежних умов праці.

Розглянувши динаміку доходів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (рис. 2), можна зазначити, що протягом 2003–2015 рр. середній темп їхнього зростання становив 156%.

Частка страхових внесків роботодавців у загальній структурі доходів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України коливалася в межах від 80% до 98% за досліджуваний період (рис. 3), що підтверджує виняткову суспільну роль цих коштів. Значними були відхилення часток залишку коштів на початок року (від 2% до 18%), що свідчить про наявність дестабілізуючих чинників у діяльності цього Фонду.

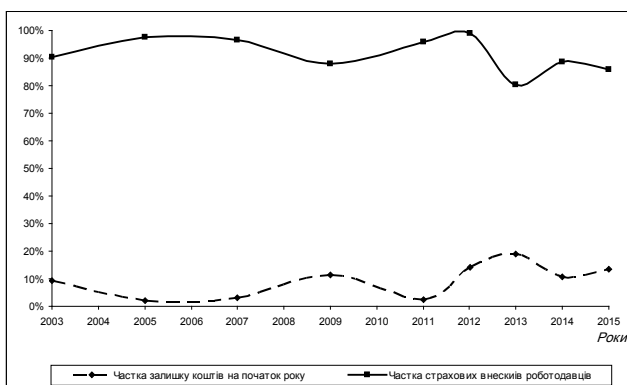

Рис. 3. Динаміка часток залишку коштів на початок року і страхових внесків роботодавців у загальній структурі доходів бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України
Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [10]

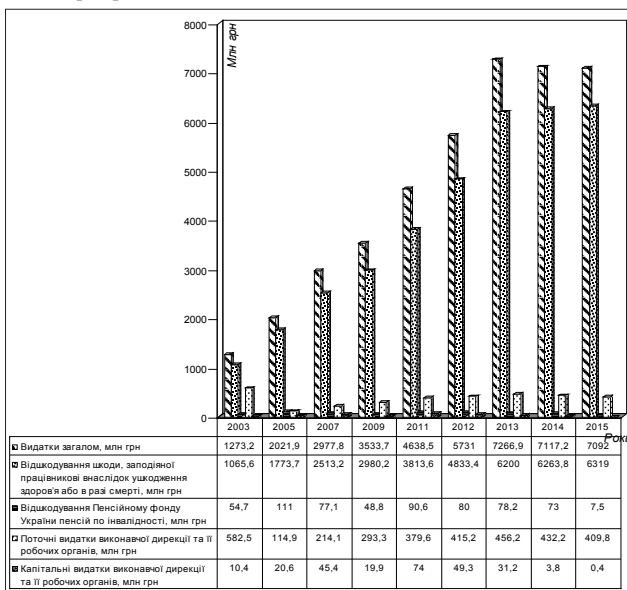

Рис. 4. Динаміка видатків бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України
Джерело: побудовано автором на основі даних [10]

Проаналізувавши видатки бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, зауважимо, що постійна тенденція їхнього зростання спостерігалася впродовж 2003–2013 рр. (рис. 4). Разом із тим якщо доходи Фонду за період 2003–2015 рр. зросли у 5,8 рази, то видатки – у 5,6 рази, що загалом дає змогу говорити про забезпеченість ресурсами всіх запланованих виплат.

Основна частина коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (від 82% до 89%) спрямовується на компенсацію заподіяної шкоди. Частка видатків на відшкодування Пенсійному фонду пенсій по інвалідності максимальною була у 2005 р. і становила 5%. Частка поточних видатків виконавчої дирекції та її робочих органів була значною лише в 2003 р. (45%), а в наступні періоди не перевищувала 8%. Частка капітальних видатків була невисокою – максимумом 1,5% (рис. 5).

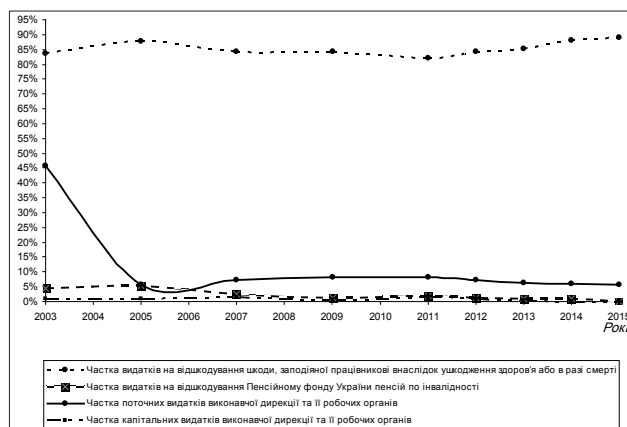

Рис. 5. Динаміка часток основних видатків у загальній структурі видаткової частини бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [10]

Разом із тим система використання коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України є недосконалою, адже пріоритетними у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання повинні бути профілактичні заходи щодо виробничого травматизму і професійних захворювань. Саме цей аспект є важливим із позиції формування засад сталого людського розвитку. Однак, для прикладу, у 2015 р. лише 12,3 млн. грн. (0,2% від загальної суми) було спрямовано на ці цілі, а за період 2003–2015 рр. було максимально виділено 3,2% у 2008 р., що свідчить про недостатню увагу до здоров'я та умов праці застрахованих осіб. Водночас збільшення фінансування профілактичних заходів, на нашу думку, сприятиме зменшенню чисельності постраждалих осіб і збереженню людського потенціалу. У державі необхідно створити такі умови, щоб працедавцям було вигідно здійснювати інвестиції у розвиток людського потенціалу і безпеку праці, а працівникам – дбати про своє здоров'я та бути відповідаль-

ними в разі нещасного випадку чи професійного захворювання.

Висновки. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, дає змогу вирішувати низку суспільно значимих завдань. До останніх можна віднести соціальну відповідальність підприємства і держави в разі нанесення шкоди здоров'ю людини та підтримку певного рівня доходу працівника і членів його сім'ї. Важливо підкреслити, що об'єктом цього виду страхування виступають

не ризики травматизму чи професійного захворювання, а майнові інтереси застрахованих осіб, пов'язані з утратою доходу та з додатковими витратами на лікування і реабілітаційні заходи. Основними перспективними завданнями у процесі організації обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань є оптимізація та раціоналізація фінансових потоків, погодження економічних інтересів усіх учасників, забезпечення відповідності між фінансовими можливостями системи і реальними потребами застрахованих осіб.

Список використаних джерел:

1. Нікітіна В.В. Соціальне страхування як соціальний інститут: його сутність, риси і роль у розвитку суспільства / В.В. Нікітіна // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2009. – Вип. 1(2). – С. 316–324.
2. Гаманкова О.О. Тенденції розвитку соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні / О.О. Гаманкова, С.А. Шимків // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». – 2014. – Вип. 156. – С. 16–19.
3. Лопаків В.С. Історія розвитку пенсійного забезпечення в Україні / В.С. Лопаків // Інтелігенція і влада. – 2011. – Вип. 22. – С. 132–138.
4. Юрій С.І. Соціальне страхування : [підручник] / С.І. Юрій, М.П. Шаварина, Н.В. Шаманська. – К. : Кондор, 2006. – 464 с.
5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 № 16/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80>.
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28.12.2014 № 77-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/77-19>.
7. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 02.03.2000 № 1533-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>.
8. Офіційний сайт Міжнародної організації праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/5456>.

Тулай О. І.

Тернопольский национальный экономический университет

ОБЩЕСТВЕННАЯ РОЛЬ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ ОТ НЕСЧАСТНЫХ СЛУЧАЕВ НА ПРОИЗВОДСТВЕ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ

Резюме

Исследованы современное состояние и проблемные аспекты функционирования государственного социального страхования от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний. Обосновано, что приоритетным направлением этого вида социального страхования является совершенствование организации профилактических мероприятий, направленных на снижение рисков производственного травматизма и профессиональных заболеваний. Подчеркнуто, что в государстве в целом необходимо создать такие условия, которые дадут возможность работодателям получать выгоды от инвестиций в развитие человеческого потенциала и безопасность труда, а работникам – заботиться о своем здоровье и быть ответственными в случае производственного травматизма или профессионального заболевания.

Ключевые слова: государственное социальное страхование от несчастного случая на производстве и профессионального заболевания, профессиональный риск, несчастный случай, производственный травматизм, финансовые ресурсы.

Tulai O. I.

Ternopil National Economic University

PUBLIC ROLE OF SOCIAL INSURANCE IN CASE OF INDUSTRIAL ACCIDENTS AND OCCUPATIONAL DISEASES

Summary

The article investigates modern conditions and problem aspects of the state insurance functioning in case of industrial accidents and occupational diseases. The author grounds that the priority direction of the insurance is the improvement of preventive measures to reduce the risks of industrial injuries and occupational diseases. The article also emphasizes that in general the state must create conditions that allow employers to benefit from investment in human development and safety, and workers must take care of their health and to be responsible in case of an accident or occupational disease.

Keywords: state social insurance in case of accidents at work and occupational diseases, professional risks, accident, industrial injuries, financial resources.